

МЕТОДОЛОГІЧНА ПЛАН-КАРТА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ КОМПЛЕКСНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ МОДУЛЬНО- РОЗВИВАЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА

Анатолій ФУРМАН

доктор психологічних наук, професор,
академік АН вищої школи України,
директор Інституту експериментальних систем освіти та
НДЦ “Економіка вищої освіти”, завідувач кафедри соціальної роботи
Тернопільського національного економічного університету,
головний редактор журналу “Психологія і суспільство”
Copyright © 2007

Андрій ПРНЯК

науковий співробітник Інституту експериментальних систем освіти,
викладач кафедри соціальної роботи
Тернопільського національного економічного університету
Copyright © 2007

*Висвітлюються основні структурні компоненти і диференційований зміст технічного завдання, яке виконується співробітниками Інституту ЕСО у рамках держбюджетної науково-дослідної роботи на тему: “Комплексна експертиза інноваційних підручників і навчальних посібників для вищої школи”. Запропонована методологічна план-карта поліаспектного дослідження цієї проблематики, що виконує функцію ефективного засобу проблемно-модульної мислєдїяльності і дає змогу організувати міждисциплінарне вивчення модульно-розвивального підручника як віта-культурного явища за чітко узгодженою програмою чинної наукової школи. У роботі обґрунтовується оптимальна наступність циклів, етапів і критеріїв експертизи процесу підручникотворення як об’єкта дослідження, а також розкривається сутнісний зміст трьох етапів науково-методологічної експертизи модульно-розвивального підручника як пред-мета наукового пізнання, проектування і водночас практичного творення та використання.**

*Дослідження здійснене в рамках держбюджетної науково-дослідної роботи: “Комплексна експертиза інноваційних підручників і навчальних посібників для вищої школи” (державний реєстраційний номер 0106U000533. Індекс УДК 378 [075.8]), що виконується на основі наказу Міністерства освіти і науки України від 16.11.2005 року № 654.

1. Підстава для проведення робіт

1.1. Науково-дослідна робота з теми виконується на основі наказу Міністерства освіти і науки України від 16.11.2005 року № 654 “Про доведення результатів конкурсного відбору проектів наукових досліджень і розробок, що виконуватимуться за рахунок бюджетного фінансування у 2006 році”.

1.2. Термін виконання: початок – 17.01.2006 р.; закінчення – 31.12.2008 р.

1.3. Обсяг фінансування: всього – 54000 грн., у тому числі на 2006 р. – 18740 грн.

2. Мета та вихідні дані для проведення робіт

Мета – на теоретичному рівні обґрунтувати теорію, методологію і технологію створення експертної системи оцінювання ефективності навчальних книжок, котра може стати своєрідним алгоритмом для авторів та експертів підручників у процесі практичного створення та оцінювання навчальних книг розвивального типу, а також запропонувати експериментальні взірці підручників і робочих зошитів нового покоління для студентів вищої школи із повним пакетом дослідницького інструментарію проведення науково-методологічної експертизи їх якості.

Основні завдання: 1) створити інтегральну модель комплексної експертизи програмово-методичних засобів навчання; 2) здійснити порівняльний аналіз концептуальних підходів до перевірки ефективності підручників, виявити переваги і недоліки кожного з них; 3) різнобічно охарактеризувати ідею комплексної експертизи інноваційних підручників та окреслити концептуальні контури її майбутнього пізнання і створення; 4) обґрунтувати методи дослідження якості інноваційних навчальних книжок (експериментальний, розрахунковий, органолептичний, конкретно-соціологічний, експертний); 5) окреслити умови та принципи науково-психологічного експертування модульно-розвивальних підручників; 6) на теоретико-проектувальному рівні аналізу обґрунтувати систему параметрів, критеріїв і показників комплексної експертизи інноваційних програмово-методичних засобів; 7) обґрунтувати технологію і процедуру експертизи текстового, позатекстового компонентів та структури МРП; 8) розробити дослідницький інструментарій експертно-діагностичного забезпечення ефективного створення МРП; 9) створити наукову технологію апробації ефективності модульно-розвивальних підручників; 10) спроектувати сторінки інноваційних підручників до кожного періоду модульно-розвивального процесу (інформаційно-пізнавальний, нормативно-регуляційний, ціннісно-естетичний, духовно-креативний), а також здійснити їх апробацію та доопрацювання відповідно до результатів науково-методологічної експертизи; 11) узагальнити результати теоретичних та емпіричних досліджень, досвід створення та експертного оцінювання розвивальних підручників, сформулювати висновки і рекомендації щодо способів та умов впровадження в Україні комплексної експертизи інноваційних підручників і навчальних посібників для вищої школи [1; 5; 7].

НДР є продовженням держбюджетної теми “Наукове проектування і створення розвивальних підручників для вищої школи”, що успішно виконувалася впро-

довж 2001–2003 рр. Номер державної реєстрації: 0101U002366. Індекс УДК 371. 671. Шифр проекту: ІЕСО-05-2001”Б”. Заключний звіт про виконану НДР поданий в УкрІНТЕІ (державний обліковий номер 0202U000023) [12].

3. Очікувані наукові та науково-технічні результати

Головним очікуваним результатом виконання проекту є *експертна система* комплексного психодідактичного оцінювання якості модульно-розвивальних підручників для різних за спрямуванням навчальних курсів, котра дає змогу системно визначати повноту наявності принципів, параметрів, критеріїв та змістових ознак еталонного взірця зазначеного типу навчальної книжки. Створена авторська система проведення науково-методологічної експертизи якості навчальних книжок буде певним інтелектуальним проривом у царині підручничотворчої практики, оскільки її аналоги відсутні у світовому новаторському досвіді. Отож, очікується, що результати виконання проекту акумулюють кращі здобутки вітчизняних і зарубіжних тенденцій розвитку підручничотворення та будуть належати до класу know-how у сфері науки і освіти. Похідним результатом виконання проекту буде створення 4–5 примірників модульно-розвивальних підручників, для оцінювання якості котрих буде застосована новостворена комплексна експертиза та проведене емпіричне визначення їх ефективності під час читання курсу лекцій і проведення практичних занять на одній із кафедр ТНЕУ.

Отже, узагальненим науковим результатом НДР буде обґрунтування *інтегральної моделі комплексної науково-психологічної експертизи інноваційних підручників*, що поаспектно висвітлює підходи, рівні, етапи, чинники та умови оцінювання якості та перевірки ефективності новоствореного підручника чи посібника. Однак зрозуміло, що конкретна оцінка техніко-економічної ефективності роботи буде презентована замовнику лише після кількарічної розробки та апробації пропонованої тут науково-дослідної теми.

4. Вимоги до результатів виконання роботи

Одним із найважливіших аспектів теорії інноваційного підручника є проблема його аналізу та оцінювання. Однак і сьогодні, на думку В.Г. Бейлінсона, Д.Д. Зуєва, В.М. Монахова, немає науково обґрунтованої методики експертизи навчальних книжок, а тому проблема критеріїв їх оцінювання є найгострішою і злободенною. Науково-технічне освоєння нової моделі підручника та його експертизи можливе за дотримання наступних фундаментальних умов:

1. Ґрунтовну експертизу інноваційного підручника можна здійснити лише за умови продуктивної діяльності системи національного підручничотворення, яка, об'єднуючи фахівців різних профілів (психологів, освітян, художників, редакторів та ін.), покликана інтегрувати зусилля прикладного наукознавства, психологічної науки, художньо-видавничої справи та освітньої практики [4; 9].

2. Для об'єктивного визначення якості підручника науково-методичної

експертизи недостатньо. Потрібні повноцінне, професійно компетентне, соціально-психологічне дослідження тих культурно-дидактичних завдань, які потенційно вирішує та чи інша навчальна книжка, а також з'ясування змісту і структури імовірного простору актуальної розвивальної взаємодії у системі “викладач – підручник – студент”, який сприймається, переживається, розуміється, осмислюється кожним студентом суб'єктивно, полімотиваційно і полілогічно.

3. Достовірні результати апробації підручника можна одержати лише за умови перевірки його ефективності у взаємозв'язку із навчально-книжковим комплексом (хрестоматії, довідники, збірники задач, посібники тощо), з котрим він пов'язаний співвідношенням “ЕЛЕМЕНТ – СИСТЕМА”. Тобто підручник може бути пізнаний і вірно оцінений лише як елемент структури вищого порядку, як частина цілого. Такою структурою, найближчою метасистемою підручника є система засобів навчання.

4. Експертиза як компетентне наукове дослідження певного питання з чітко визначених професійних позицій (принципи, параметри, критерії, вимоги, показники) вимагає не тільки професійної підготовки членів експертно-ліцензійної групи (в нашому експерименті насамперед методологічної і психологічної компетентності), а й внутрішньої готовності зважено сприймати аргументації та докази колег, зберігати певну самодостатність власного погляду на якість інноваційного продукту і водночас знаходити консенсус у будь-яких проблемно-конфліктних ситуаціях групової комунікації.

5. Етапи та порядок виконання робіт

№ п/п	Найменування етапів роботи	Строки виконання робіт		Наукові результати та документація, що підлягають здачі замовнику
		початок	кінець	
1	Обґрунтування методів дослідження якості інноваційних навчальних книжок; окреслення умов та принципів науково-психологічного експертування МРП; обґрунтування технології і процедури експертизи текстового, позатекстового компонентів та структури МРП	1.01.2006	30.06.2006	Технічне завдання, технічна інформація, наукова стаття (1,0 др. арк.)
2	Розробка системи параметрів, критеріїв і показників комплексної експертизи інноваційних програмово-методичних засобів; визначення процедури засідання експертно-ліцензійної групи за методом “узгоджувальної комісії”; розробка дослідницького інструментарію експертно-діагностичного забезпечення ефективного створення МРП	1.07.2006	31.12.2006	Анотований звіт (проміжний), Брошура „Експертиза якості інноваційних підручників” (2,5 др. арк.).

Примітка. Послідовність виконання НДР може змінюватися за взаємною згодою замовника і виконавця в межах виділених асигнувань.

3	Адаптування методики психодіагностики інтелекту та особистості школярів для застосування у процесі апробації модульно-розвивальних підручників; створення централізованого рейтингового банку даних із зведеними результатами якості експертіваних програмово-методичних засобів	1.01.2007	30.06.2007	Наукові рекомендації у вигляді статей (1,5 др. арк.)
4	Проектування наукової технології апробації ефективності МРП; експериментальне підтвердження якості програмово-методичних засобів у системі інноваційної освітньої практики; створення пам'ятки для учителів-дослідників та експертів, що фіксує основні етапи технології оцінювання інноваційних підручників	1.07.2007	31.12.2007	Анотований звіт (проміжний), кандидатська дисертація "Психологічне обґрунтування змісту і структури МРП" за спеціальністю 19.00.07
5	Обґрунтування інтеграційної експертної моделі для системи національного підручникотворення; створення, експертиза, апробація і доопрацювання авторських зрізів модульно-розвивальних підручників	1.01.2008	30.06.2008	Звіт про виконання НДР у формі рукопису монографії
6	Узагальнення результатів теоретичних та емпіричних досліджень, досвіду експертного оцінювання та апробації розвивальних підручників. Оформлення звіту про виконання НДР (у вигляді монографії) і задача його замовнику	1.07.2008	31.12.2008	Підготовка і видання монографії "Комплексна експертиза інноваційних підручників" (6,0 др. арк.). Анотований звіт. Заключний звіт по темі

6. Реалізація результатів та ефективність

Перш ніж стати складовою частиною освітнього процесу підручник проходить наступні стадії перевірки: аналіз та оцінювання авторського задуму, концепції майбутнього підручника; аналіз плану-проспекту і пробних розділів; експертиза поданого рукопису; видавничий аналіз рукопису; оцінювання організаціями, котрі дають офіційний висновок про підручник; оцінювання інстанціями, які затверджують інноваційний підручник тощо [3].

Отож, теорія, методологія, технологія і методика комплексної експертизи інноваційних підручників і навчальних посібників для вищої школи можуть бути реалізовані у системі внутрішньої освітньої політики Уряду, а також при підготовці пілотних проектів та експериментально-пошукових програм переходу національної освіти на якісно нове програмово-методичне забезпечення, яке б відповідало світовим науково-освітнім стандартам.

Технологія науково-методологічної експертизи якості розвивальних підручників може бути використана у процесі конкурсного відбору рукописів і макетів навчальних книг відповідними державними органами влади, надання грифу Міністерства освіти і науки України, прийняття рішення про їх загальне

масове використання в закладах освіти. Адже у замовленні–завданні на підручники мають бути достатньо чітко і повно вказані обов'язкові вимоги щодо обсягу, структури текстового компоненту, методичних принципів розгортання освітнього змісту, оформлення сторінок тощо. Саме ці вимоги мають становити систему основних параметрів оцінки рукопису МРП [2; 8].

Серед замовників наукової розробки на ринку наукових, освітніх та видавничих послуг можуть бути: 1) Міністерство освіти і науки України та Академія педагогічних наук України як головні державні структури, що відповідають за кількість, якість та культурно-розвиткову ефективність навчальних книжок (у т.ч. підручників) для вищої школи і готують нормативно-правові акти та адміністративні приписи щодо поліпшення і сталого розвитку системи національного підручникотворення; 2) авторські наукові колективи й окремі автори (учителі, викладачі, методисти), а також видавництва державної і недержавної форм власності, котрі потребують інноваційних технологій і методів підготовки навчальної літератури, об'єктивної експертної оцінки їх якості та можливостей оптимального застосування у системі „наставник – підручник – наступник”; 3) обласні інститути післядипломної освіти педагогічних працівників; 4) студенти та учні, які готові придбати оригінальні модульно-розвивальні підручники як основний засіб їхньої інтенсивної розуміннєвої діяльності та якісного оволодіння освітнім змістом навчальних курсів.

До основних позитивних аспектів пропонованої комплексної експертизи інноваційних підручників належать:

1. *Кількісні:* економія часу та оперативність визначення якості новостворених підручників. Експертиза ще на стадії створення рукописів МРП дає змогу виявити основні їх вади і вочевидь є менш матеріально затратною, ніж апробація в умовах шкільної практики; дешевизна, інваріантність, простота та низька трудомісткість у використанні застосовуваного експертного інструментарію; технологізована експертиза, яка здійснюється експертами-методологами й позбавляє суб'єктивізму в оцінці якості підручників (кількісне або /і/ порядкове оцінювання дає цифрові та відсоткові показники). Рекомендації, що містяться у висновках експертизи мають обов'язковий характер щодо подальшого коректування виявлених вад, а відтак спрямовані на підвищення стабільності і тривалості використання поліграфічно виготовлених підручників у масовій практиці освітніх закладів.

2. *Якісні:* науково-методологічна експертиза якості модульно-розвивального підручника має оцінювати відповідність усіх його структурних елементів загальноосвітнім (ментальності, духовності, розвитковості, модульності) та похідним від них принципам. За умови дотримання цих принципів підручник не тільки подаватиме систему знань певної науки чи наукової галузі, а й буде формувати продуктивні способи (уміння, норми, прийоми тощо) свідомого оперування цими знаннями у типових, рекомбінованих і нових ситуаціях; вчитиме наступника продуктивно мислити і розуміти, зважено діяти у складних ситуаціях та розвивати власні творчі здібності; буде особистісно задіявати студента і

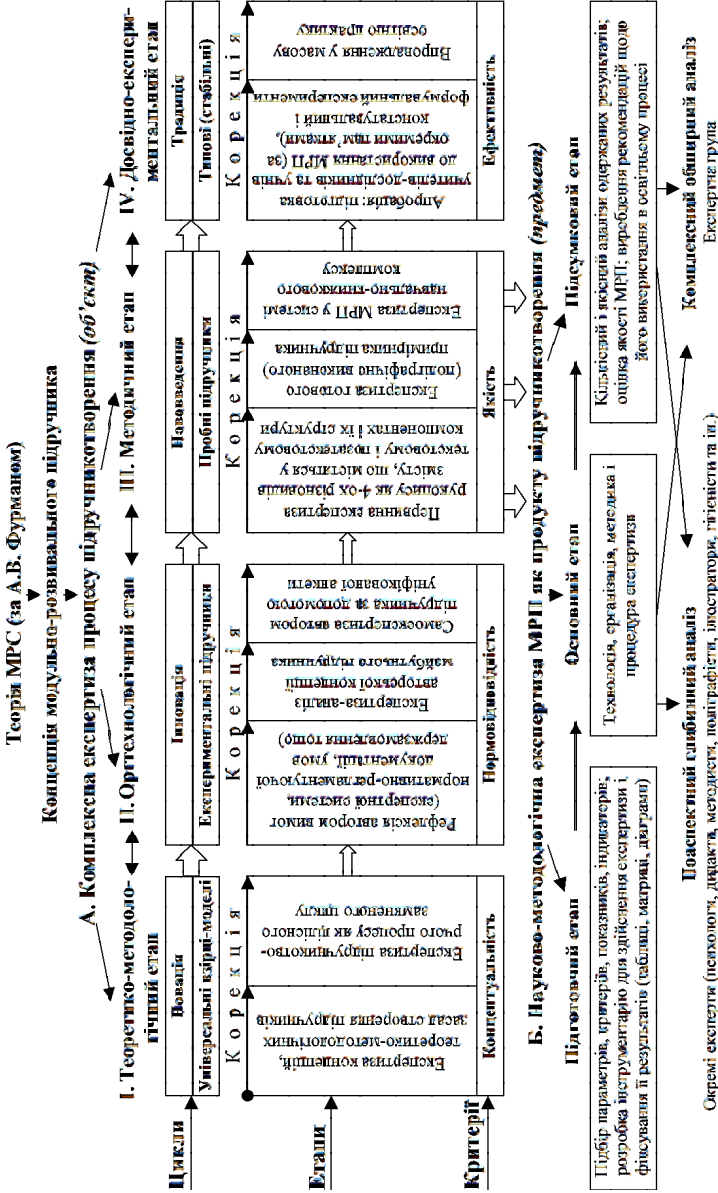

Рис.

Методологічна план-карта дослідження проблематики комплексної експертизи модульно-розвивального підприємця

викладача у систему загальнолюдських цінностей і стимулюватиме їхнє духовне осмислення через формат глибоко осмисленого самоприйняття власного Я [9].

7. Додаткові вимоги

1. Можлива участь на будь-якій стадії в науково-дослідних роботах представника замовника з метою зіставлення узагальнень і прогнозів із фактичними результатами.

2. Рецензування науково-методичної продукції провідними спеціалістами замовника на заключних стадіях розробки теми є обов'язковим.

З метою підвищення проєктивності та ефективності виконання НДР нами розроблена методологічна план-карта дослідження проблематики комплексної експертизи модульно-розвивального підручника (*див. рис.*). Сутнісно вона являє собою модульно-схематичне зображення аналізованого об'єкта поліпредметного вивчення, що умовно складається із двох макромодулів:

А. Об'єкт дослідження – комплексна експертиза процесу підручникотворення.

Б. Предмет дослідження – науково-методологічна експертиза МРП як основного продукту підручникотворення.

Отож, об'єкт дослідження розглядається як метапроцес, що базується на теорії модульно-розвивальної системи навчання і концепції МРП, обґрунтованих професором А.В. Фурманом [6; 9]. Експертиза ж чотирьох етапів підручникотворення, що відповідають чотирьом типам підручників, полягає у з'ясуванні рівня їх концептуальності, нормовідповідності, якості та ефективності.

Якість пробних підручників, котрі є проміжною ланкою між технологічним і досвідним етапами підручникотворення, досліджуються за допомогою науково-методологічної експертизи МРП, що, своєю чергою, поділяється на три етапи – підготовчий, основний (власне проведення) і підсумковий.

1. *Гіряк А.* Інструментальна психодидактика: технологія проєктування та експертиза модульно-розвивального підручника // Психологія і суспільство. – 2005. – №2. – С. 145–153.

2. *Гіряк А.* Модульно-розвивальний підручник: параметри проєктування та експертизи // Вітакультурний млин. – 2005. – Модуль 1. – С. 38–41.

3. *Гіряк А.* Науково-методологічна експертиза модульно-розвивального підручника // Психологія і суспільство. – 2006. – №3. – С. 124–139.

4. *Гіряк А.* Психоекологічний потенціал розвивального підручника // Психологія і суспільство. – 2003. – №4. – С. 128–136.

5. *Гіряк А.Н.* Система традиційного підручникотворення та її психолого-дидактичний аналіз. Наукове видання / За ред. А.В. Фурмана. – Тернопіль: Інститут ЕСО, 2004. – 21 с.

6. *Гуменюк О.* Методологічна модель інноваційно-психологічного клімату // Психологія і суспільство. – 2005. – №4. – С. 70–83.

7. *Ребуха Л.З.* Психологічна експертиза інноваційної діяльності педагогічного колективу школи: Автореф. дис. ...канд. психол. наук: 19.00.07 / Нац. акад. Держ. прикорд. служби України імені Богдана Хмельницького. – Хмельницький, 2006. – 20 с.

8. *Фурман А.* Методологічна план-карта освітології як синтетичної наукової дисципліни // Вітакультурний млин. – 2006. – Модуль 4. – С. 4–18.

9. *Фурман А.В.* Підручник у модульно-розвивальній системі: зміст, структура, оформлення // Рідна школа. – 2000. – №7. – С. 23–31.

10. *Фурман А.В.* Розвивальний підручник: підходи до розуміння і створення // Рідна школа. – 1995. – № 6. – С. 45–49.

11. *Фурман А.В.* Система інноваційної освітньої діяльності модульно-розвивальної школи та її комплексна експертиза // Психологія і суспільство. – 2005. – №2. – С. 29–75.

12. *Фурман А.В.* Теорія і практика розвивального підручника. – Тернопіль: Економічна думка, 2004. – 288 с.

Надійшла до редакції 2.10.2006.

